

Nauczyciel i Szkoła 2019/1, nr 69
ISSN 1426-9899, e-ISSN 2544-6223
DOI: 10.14632/NiS.2019.69.49

Marta Filipowicz

ORCID: 0000-0002-3315-6701

Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Janusza Korczaka w Warszawie

Dialog w rodzinie w ujęciu chrześcijańskiej koncepcji wychowania

---

Dialogue in the Family in Terms of the Christian
Concept of Education

STRESZCZENIE

Artykuł będzie podejmował temat dialogu w rodzinie. Podstawą do prowadzenia rozważań będzie chrześcijańska koncepcja wychowania. W tekście zostanie podjęta próba udzielenia odpowiedzi na pytania, czym jest dialog i jakie są jego zasady; co ułatwia, a co utrudnia prowadzenie dialogu w rodzinie. Szczególna uwaga zostanie zwrócona na kwestię godności i podmiotowości. Końcowe przesłanie zawarte w artykule będzie dotyczyło miłości jako podstawy dialogu w rodzinie.

SUMMARY

The article shall discuss dialogue in the family. The basis for conducting the deliberations will be the Christian concept of education. The text will attempt to answer the question what dialogue is and what its principles are, as well as what facilitates and hinders dialogue in the family. Particular attention will be paid to the issue of dignity and subjectivity. The final message contained in the article will concern love as the basis for dialogue in the family.

SŁOWA KLUCZOWE

rodzina, dialog, chrześcijańska koncepcja wychowania, godność, miłość

KEYWORDS

family, dialogue, Christian concept of education, dignity, love

Wprowadzenie

Jakie wskazówki w zakresie prowadzenia dialogu w rodzinie znajdujemy w koncepcji chrześcijańskiego wychowania? Czy wiedza ta może przysłużyć się współczesnej rodzinie? Pewne jest to, że rodzina jako wspólnota społeczna boryka się ze swoimi trudnościami, miewa swoje kryzysy i konflikty. Często też dochodzi w niej do nieporozumień i różnego rodzaju spięć. Można rzec, że są to sytuacje, które są w pełni zrozumiałe, wynikają bowiem z wielu prozaicznych powodów, takich jak chociażby różnica pokoleń, stanowisk, oczekiwań, a także – nie rzadko – z problemów komunikacyjnych (bazujących na szeroko rozumianych barierach komunikacyjnych). Kolejny powód sytuacji trudnych w rodzinie wiąże się z faktem, że rodzinę tworzą osoby o różnych charakterach, przez co rozwiązywanie tych konfliktów i sytuacji trudnych nie jest zadaniem prostym.

Tym, co może pomóc w usprawnieniu życia rodzinnego, jest dialog. Temat dialogu¹ jest – bez wątpienia – kwestią złożoną i wieloaspektową. Dlatego w niniejszym artykule zostanie podjęta próba dania odpowiedzi na pytanie: czym jest dialog i jakie są jego rodzaje? Jakie są zasady i wskazania do prowadzenia dialogu? Co stanowi płaszczyznę realizacji dialogu w rodzinie? Dlaczego miłość jest jego podstawą? Sformułowane w ten sposób pytania wyznaczają kolejność zagadnień podjętych w niniejszym artykule.

We wprowadzeniu warto odnieść się jeszcze do drugiego członu tytułu. Rozważania dotyczące dialogu oraz próba udzielenia odpowiedzi na wyżej postawione pytania będą prowadzone w odniesieniu do chrześcijańskiej koncepcji wychowania. Pedagogika chrześcijańska swój fundament bierze z Objawienia, filozofii, teologii i tradycji chrześcijańskiej oraz osadzona jest na dorobku nauk pedagogicznych. Celem, który stara się realizować, jest nie tylko upowszechnianie jej myśli i zasad, ale „uwrażliwianie i otwarcie człowieka na prawdę o sobie i otaczającym go świecie w perspektywie nadprzyrodzonej i zbawczej (...). Zadaniem pedagogiki chrześcijańskiej jest zatem pomóc człowiekowi w odkryciu

---

¹ Problematyka dialogu była już przedmiotem rozważań autorki. O dialogu pedagogicznym: M. Filipowicz, *Wychowanie do prawdy. Rozważania wokół myśli Wojciecha Chudego*, Lublin 2017, s. 66-72; o roli dialogu w życiu autorytetu: *taż*, *Kryzys autorytetu zagrożeniem dla współczesnej rodziny*, [w:] *Człowiek wobec zagrożeń współczesności*, red. V. Tanaś, W. Welskop, Łódź 2017, s. 369; natomiast o znaczeniu dialogu w wychowaniu: *taż*, *Rodzina jako pierwsze środowisko wychowawcze. Zadania i ideał wychowawczy – z perspektywy nauczania Kościoła*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2017, nr 1 (26), s. 133; *taż*, *Wartość rodziny w nauczaniu społecznym Jana Pawła II*, [w:] *Narodowy i ponadnarodowy wymiar polityki rodzinnej*, red. A. Durasiewicz, Warszawa 2017, s. 80. Natomiast ten tekst jest rozwinięciem kwestii dotyczącej dialogu w rodzinie. Jednak uwaga autorki została skupiona tylko na wskazaniach chrześcijańskiej koncepcji wychowania.

prawdy o sobie i zrozumieniu swojego miejsca w świecie”². Dlatego dialog proponowany w ujęciu wychowania chrześcijańskiego będzie odbywał się w przestrzeni szukania, odkrywania i przyjmowania prawdy o sobie samym i drugim człowieku – współuczestniku dialogu.

Nim przejdziemy do części właściwej niniejszego tekstu, warto jeszcze we wprowadzeniu wspomnieć, że problematyka rodziny zawsze przenikała nauczanie społeczne Kościoła i nie była od niej oddzielona³. Otaczając rodzinę troską o prowadzone w niej wychowanie, dawała jej wsparcie w postaci wypracowanych wzorców wychowawczych. Samo wychowanie wiąże się z pewnego rodzaju doświadczeniem wspólnoty międzyludzkiej i wyrasta z relacji międzyosobowych. Wychowanie bowiem jest najpierw spotkaniem o charakterze osobowym⁴, w czasie którego winno dojść do odkrycia wartości prawdy o sobie i otaczającym świecie. I właśnie takie rozumienie wychowania będzie dla niniejszego tekstu wiodące.

Intensywność przemian zachodzących we współczesnym świecie, a tym samym we współczesnej rodzinie, domaga się odczytania na nowo przesłania chrześcijańskiej koncepcji wychowania⁵. Niniejszy artykuł będzie próbą ukazania wartości płynących z chrześcijańskiej koncepcji wychowania dotyczących dialogu w rodzinie.

Istota dialogu i jego rodzaje

Dialog w potocznym rozumieniu oznacza rozmowę, kontakt słowny pomiędzy dwiema osobami. Natomiast w niniejszym artykule nie o taką interpretację tego terminu będzie chodziło. Bardziej zasadne jest przyjęcie definicji dialogu, która została zaproponowana przez katolicką naukę społeczną. Termin dialog pochodzi od greckiego διάλογος [*diálogos*]; διάλέγειν [*dialégein*], przy czym [*diá*] oznacza: „przez”, „za sprawą”, „dzięki”, natomiast [*légein*] można przetłumaczyć jako: „mówić”, „twierdzić”, „myśleć”⁶. Jedna z definicji dialogu podaje, że jest to „rozmowa co najmniej dwóch osób na określony temat, polegająca na

² A. Łuczyński, *Rola pedagogiki chrześcijańskiej w kształtowaniu pozytywnego rozumienia małżeństwa i rodziny*, [w:] *Pedagogika chrześcijańska. Tradycja. Współczesność. Nowe wyzwania*, red. J. Michalski, A. Zakrzewska, Toruń 2010, s. 484.

³ Zob. M. Skawińska, *Rodzina w nauczaniu społecznym katolickiego Kościoła (1878–1968)*, Kielce 2001, s. 7.

⁴ J. Nagórny, *Wychowanie do wartości*, Lublin 2012, s. 18.

⁵ A. Łuczyński, *Rola pedagogiki chrześcijańskiej...*, dz. cyt., s. 483.

⁶ Zob. H. Kiereś, *Dialog*, [w:] *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, t. 2, red. A. Maryniarczyk, Lublin 2001, s. 569.

wymianie różniących się (rozbieżnych, przeciwstawnych) poglądów dotyczących spraw ważkich poznawczo i praktycznie (dialog społeczny), z zamiarem osiągnięcia porozumienia (...) przez rozum”⁷. Inne światło na ten termin rzuca *Katolicka encyklopedia*, w której czytamy, że dialog to „rozmowa mająca na celu wzajemne konfrontacje i zrozumienie poglądów, a także współdziałanie w zakresie wspólnego poszukiwania prawdy, obrony wartości ogólnoludzkich (...). Zakłada uznanie godności oraz wolności każdego człowieka i jego prawa do wyrażania własnych poglądów (nawet obiektywnie błędnych)”⁸. Dla Jana Pawła II, jak zauważa Marian Śnieżyński, „dialog jest sposobem komunikacji międzyludzkiej, w której podmioty dążą do wzajemnego zrozumienia, zbliżenia i współdziałania”⁹. Dialog w rozumieniu Jana Pawła II to nie spór, kłótnia czy wymiana poglądów, ale spotkanie człowieka z człowiekiem i cierpliwe słuchanie, zadawanie pytań oraz możliwość wypowiedzenia się. Tak postrzegany dialog musi być budowany na otwartości i dobrej woli oraz wzajemnym szacunku¹⁰. Warto dodać, że Papież używał także zwrotu „dialog miłości”¹¹. To określenie było stosowane w sytuacjach, gdy poprzez dialog rozwijało się braterstwo stron nierzadko przeciwnych ideologicznie.

Jan Paweł II nie tylko uczył słowem o wartości dialogu w życiu człowieka, ale był też autorytetem i wzorem w tej sprawie. Alina Rynio podkreśla, że miał postawę dialogową, która wyrasta z bezwarunkowej akceptacji drugiej osoby oraz z szacunku do współrozmówcy, szczególnie do jego inności i tego, że jako osoba jest niepowtarzalna i jedyna, oraz z dojrzałej świadomości samego siebie oraz z autentyczności bycia sobą¹². Postawa ta pokrywała się z głoszonym słowem. Jan Paweł II wyjaśniał, że „w dialogu trzeba jasno mówić, kim ja jestem, żebym mógł rozmawiać z kimś drugim, który jest inny. Trzeba bardzo jasno mówić, bardzo stanowczo: kim ja jestem, kim ja chcę być i kim chcę pozostać”¹³.

⁷ Zob. tamże.

⁸ R. Łukaszyk, *Dialog*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 3, red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1995, kol. 1258.

⁹ M. Śnieżyński, *Dialog w rodzinie. Studium teoretyczno-empiryczne*, Kraków 2014, s. 23.

¹⁰ M. Pisarzak, *Mistrz dialogu – Jan Paweł II*; <https://mateusz.pl/mt/mp/Marian-Pisarszak-MIC-Mistrz-dialogu-Jan-Pawel-II.htm> [dostęp: 25.01.2019].

¹¹ Takie określenie użyte było m.in. w: Jan Paweł II, *Nowy etap dialogu miłości*, 29 VI 2004 – *Przemówienie do wykładowców i studentów z prawosławnego Instytutu w Chambésy*; tenże, *Idźmy wspólną drogą dialogu prawdy i miłości*, 12 X 2002 – *Wizyta Patriarchy Teoktysta w Watykanie*; tenże, *Rozwijajmy dialog prawdy i miłości*. 28 VI 2003 – *Do delegacji Ekumenicznego Patriarchatu Konstantynopola*; <https://opoka.org.pl/nauczanie/nauczanie-papieza-jana-pawla-ii-przemowienia-i-oredzia> [dostęp: 25.01.2019].

¹² Zob. A. Rynio, *Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II*, Lublin 2004, s. 208.

¹³ Jan Paweł II, *Papież do Episkopatu Polski – o tym, co ważne w dialogu – 5.06.1979*; https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan-pawel-ii/podroze/jp2_pielgrzymka1979.html

Wiedząc zatem, czym jest dialog i jak jest rozumiany przez przedstawicieli myśli chrześcijańskiej, warto zaprezentować jego rodzaje. Powołując się na Władysława Kądziołka, można stwierdzić, że istnieją trzy rodzaje dialogu: 1) rzeczowy, czyli taki, w którym idzie o poznanie rzeczywistości, a wartością najistotniejszą jest prawda, ku której się zmierza; 2) personalny, który bazuje na odkryciu swojego wnętrza, ujawnieniu swych przekonań, uczuć drugiej osobie – współuczestnikowi dialogu; jego kluczową wartością jest wolność; 3) egzystencjalny dialog charakteryzuje otwarcie nie tylko na słowo i jego przyjęcie, ale otwarcie się na całą osobę oraz przyjęcie postawy oddania swojego „ja” do dyspozycji współuczestnikowi dialogu; w tym rodzaju dialogu najważniejszą wartością jest miłość¹⁴.

Natomiast Marian Nowak powołując się na myśl Janusza Tarnowskiego, przybliży oto takie rozróżnienie dialogu:

- dialog jako metoda (taki dialog rozumiany jest jako sposób komunikacji interpersonalnej, w której podmioty podejmują wysiłek wzajemnego zrozumienia się);
- dialog jako proces (rozumiany jest jako droga do osiągnięcia jakiegoś celu);
- dialog jako postawa (postrzegany jest jako gotowość człowieka do osiągnięcia celu i identyfikowanie się z nim, przy jednoczesnym zachowaniu własnej tożsamości)¹⁵.

W literaturze pedagogicznej można spotkać stanowisko, które ukazuje dialog jako jedną z metod wychowania czy edukacji. Głównym zarzutem wobec tak widzianego dialogu jest to, że może on być zredukowany tylko do samej techniki. Zatem tak rozumiany dialog stanie się wyuczoną i powtarzalną czynnością¹⁶. Ztraca się wtedy osobowa relacja, która jest kluczowa dla dialogu. Może także dojść do szablonowego działania i zapominania tego, że w dialogu ważne jest zawsze podejście indywidualne. Dlatego najbardziej zasadne dla niniejszych rozważań jest rozumienie dialogu nie jako metody czy jako procesu, ale przede wszystkim jako postawy.

- W tym miejscu warto wprowadzić kryterium podziału dialogu w rodzinie. Podział ten będzie wynikał z faktu, pomiędzy kim ów dialog jest prowadzony. Ta typologia dialogu wiąże się zatem z jego uczestnikami, czyli członkami rodziny, pomiędzy którymi odbywa się dialog. Możemy więc wyróżnić:

[dostęp: 25.01.2019].

¹⁴ Zob. W. Kądziołka, *Dialog źródłem wychowania w rodzinie*, Kraków 2012, s. 381.

¹⁵ Zob. M. Nowak, *Pedagogika wzorów i pedagogika spotkania w dialogu pokoleń*, [w:] *Dialog pokoleń. Studium interpersonalne*, red. K. Franczak, Warszawa 2007, s. 94.

¹⁶ Zob. D. Marzec, *Znaczenie dialogu w wychowaniu*, [w:] *Komunikacja i podmiotowość w relacjach szkolnych*, red. S. Badora, D. Marzec, J. Kosmala, Częstochowa 2001, s. 47.

dialog małżeński¹⁷, dialog pomiędzy rodzicem a dzieckiem¹⁸, dialog międzypokoleniowy (dziadkowie–rodzice, dziadkowie–wnuki itp.)¹⁹. Międzypokoleniowy dialog może dotyczyć też dalszych członków rodziny; dialog między rodzeństwem (istotny jest tu fakt, że samo posiadanie rodzeństwa może sprzyjać rozwojowi dziecka). Między rodzeństwem dochodzi także często do różnych konfliktów i spięć, które wynikają z różnicy: wieku (starszy/młodszy brat/siostra); płci (brat/siostra)²⁰. Tu wprowadzenie zasad dialogu jest bardzo zasadne. Rodzeństwo bowiem poprzez dialog poprawia i umacnia relacje pomiędzy sobą, co w konsekwencji buduje więzi.

- Warto jeszcze dodać, że dialog może mieć różnoraki charakter, który jest wyznaczony poprzez jego cel. A zatem „dialog można prowadzić z zamiarem (łączenia lub rozłączenia): a) wzajemnego poinformowania o treści stanowisk, poznania ich relacji (uzasadnień) oraz źródeł rozbieżności, b) poszukiwania *modus vivendi*, czyli zasady współżycia w części dobra uznanej przez strony dialogu za dobro wspólne, ale z poszanowaniem suwerenności poglądów, c) społecznego dociekania prawdy i – na jej kanwie – współdziałania we wspólnym, niepodzielnym dobru (*bonum commune*)”²¹.
- Na podstawie powyższych informacji można stwierdzić, że dialog nie jest zwykłą, potoczną rozmową, choć na niej bazuje. Aby rozmowa stała się dialogiem, muszą być spełnione takie warunki jak:

1. obaj rozmówcy winni mieć szczerze pragnienie zrozumienia się;
2. takie upragnione zrozumienie się powinno rzeczywiście (przynajmniej w pewnym stopniu) nastąpić²²;

Następną ważną kwestią w podjętym temacie jest zaprezentowanie zasad i wskazówek do przeprowadzania dialogu, które w istotny sposób usprawnią jego przebieg i dadzą „dobry owoc” w postaci lepszego poznania siebie, drugiego człowieka, prawdy, budowania więzi i miłości.

Zasady i wskazania do prowadzenia dialogu

¹⁷ Zob. W. Kądziołka, *Dialog...*, dz. cyt., s. 38-40.

¹⁸ Więcej na ten temat w: M. Śnieżyński, *Dialog w rodzinie. Studium...*, dz. cyt., s. 118-147.

¹⁹ Więcej na ten temat można przeczytać w: *Dialog pokoleń. Studium interpersonalne*, red. K. Franczak, Warszawa 2007.

²⁰ Na ten temat więcej pisze: M. Jankowska, *Dialog między rodzeństwem – świadomość pełnienia ról*, [w:] *Dialog w rodzinie – dobre praktyki*, red. B. Parysiewicz, M. Wyźlic, K. Komsta-Tokarzewska, Lublin 2015, s. 33-39.

²¹ H. Kiereś, *Dialog...*, dz. cyt., s. 569.

²² Zob. J. Tarnowski, *Wychowanie do pokoju z Bogiem i ludźmi*, Poznań 1984, s. 43.

Bez wątpienia można stwierdzić, że prowadzenie dialogu jest sztuką, pewnego rodzaju umiejętnością, której można się nauczyć i w jej obrębie doskonalić, choć równocześnie nie można jej traktować wyłącznie jak kompetencji. Takiego podejścia domaga się personalistyczne rozumienie dialogu, w którym chodzi o spotkanie osoby z osobą. Dlatego przedstawiając zasady dotyczące prowadzenia dialogu, należy odnieść się do podstaw wychowania personalistycznego.

Poniżej zostanie zaprezentowany wypis pewnych reguł i zasad, które umożliwią skuteczne prowadzenie dialogu. Do najbardziej ogólnych i podstawowych zasad można zaliczyć:

- zasadę dobrej woli do podjęcia dialogu;
- zasadę uznania, że druga strona dialogu (także dziecko) może mieć swoje racje, argumenty, stanowisko, przemyślenia;
- zasadę partnerstwa, która zakłada wzajemną akceptację odmienności, indywidualność;
- zasadę prawa do krytykowania i poddawania się krytyce;
- kulturę prowadzenia dialogu, która wiąże się z zasadami etyki²³;
- regułę wiarygodności obu stron dialogu;
- regułę uzasadnienia głoszonych sądów, ocen, opinii²⁴;
- zasadę pierwszeństwa słuchania przed mówieniem;
- zasadę rozumienia przed osądzaniem;
- zasadę dzielenia się doświadczeniem przed pouczaniem²⁵.

Odwołując się do powyższych zasad i powracając do rodzajów dialogu, można stwierdzić za Rynio, że do zaistnienia dialogu – jako procesu i postaci – konieczne są takie warunki jak: nawrócenie serca, wzajemne uznanie, szacunek, afirmacja podmiotowości, poszukiwanie tego, co łączy obie strony dialogu, tego, co jest wspólne, a nie tego, co dzieli czy wywołuje konflikty i nieporozumienia²⁶.

Warto również odnieść się do pewnego wzorca w zakresie komunikacji i dyspozycji, jakich należy być posiadaczem, aby wejście w dialog nie stanowiło trudności dla jego uczestników. Jak podkreśla Tarnowski, przy zachowaniu poniższych wytycznych istnieje możliwość przeprowadzenia dialogu w taki sposób, aby ubogacił on jego uczestników²⁷. Można zatem podać tu takie umiejętności jak:

²³ Zob. W. Kądziołka, *Dialog...*, dz. cyt., s. 45.

²⁴ Zob. J. Mastalski, *Zarys teorii wychowania*, Kraków 2002, s. 212.

²⁵ W. Kądziołka, *Dialog...*, dz. cyt., s. 379.

²⁶ Zob. A. Rynio, *Integralne...*, dz. cyt., s. 210.

²⁷ Zob. J. Tarnowski, *Wychowanie do pokoju...*, dz. cyt., s. 43-44.

- umiejętność cierpliwego słuchania;
- nieprzerywanie wypowiedzi uczestnikowi dialogu;
- wyjście ze swojego zamknięcia, egoizmu;
- przybranie postawy otwartej;
- ofiarowanie części własnego „ja”²⁸.

Warto uzupełnić rozważania o informacje dotyczące tego, co stanowi przeszkodę w jego realizacji, co utrudnia prowadzenie dialogu w rodzinie. Zatem można tu wskazać między innymi:

- nieujawnianie prawdy o sobie, niechęć czy opór do ujawnienia prawdy o sobie samym przed innymi;
- nieumiejętność czy brak komunikowania o swoich przeżyciach, uczuciach, wrażeniach, spostrzeżeniach, wątpliwościach;
- brak szacunku do siebie samego oraz do współrozmówcy;
- brak porozumienia i zrozumienia²⁹;
- brak szczerości;
- brak prawdy, bez której nie jest możliwe wzajemne zrozumienie się;
- brak odwagi, aby stanąć przed drugą osobą w prawdzie o sobie samym i mówić otwarcie o wszystkim, o tym, co jest dobre, a co złe³⁰.

Istotną trudność, która pojawia się w czasie podejmowania tematu dialogu w rodzinie dotyczy także tego, że dialog dziecka z rodzicami ma różny charakter i zmienia się na każdym etapie rozwoju dziecka. Jest on inaczej prowadzony w zależności od wieku dziecka³¹.

Kolejną ważną kwestią jest odniesienie się do płaszczyzny prowadzenia dialogu, jaką stanowi godność i podmiotowość. Zatem kolejna część artykułu będzie dotyczyła tego wymiaru.

Płaszczyzna realizacji dialogu w rodzinie

Jak zauważył przytaczany powyżej Tarnowski, „jest faktem bezspornym, że dorośli nie zawsze potrafią porozumieć się z dziećmi i młodzieżą”³². Jedną z dróg rodzicielskiej troski o pogłębianie, czy wręcz niezerwanie więzi z dziećmi, jest podjęcie wspólnego dialogu. A to wymaga – jak już powyżej było nakreślone – pewnego zmierzania się ze związanymi z tym trudnościami.

²⁸ Zob. tamże.

²⁹ Zob. M. Gawęcka, *Rodzina wiktymologiczna rezultatem braku dialogu*, [w:] *Dialog pokoleń. Studium interpersonalne*, red. K. Franczak, Warszawa 2007, s. 178.

³⁰ Zob. A. Łuczyński, *Rola pedagogiki chrześcijańskiej...*, dz. cyt., s. 489-490.

³¹ Zob. W. Kądziołka, *Dialog źródłem wychowania w rodzinie*, Kraków 2012, s. 387.

³² J. Tarnowski, *Wychowanie do...*, dz. cyt., s. 44.

Marian Śnieżyński podkreśla, że rodzice, którzy ze swoimi dziećmi chcą podjąć trudne tematy, muszą: 1) założyć, że ich dziecko ma choć „odrobinę” racji; 2) muszą założyć równowagę prawa do obrony i krytyki; 3) należy być wiarygodnym w tym, co się głosi. Ważne będzie także wspólne odkrywanie prawdy, a także wspólne ustalanie reguł i stanowisk³³. Dialog – jak podają badacze tego tematu – jest trudem, ponieważ wymaga od rodzica dużej cierpliwości, taktu, umiejętności argumentowania, indywidualnego podejścia³⁴. Bez wątpienia zachętą do zmierzenia się z trudem dialogowania jest to, że prowadząc dialog, człowiek może dostrzec i doświadczyć własnych ograniczeń, ale także – poprzez dialog – zauważa sposoby ich przekraczania. Wszak dialog służy wzrostowi dojrzałości osób do niego przystępujących³⁵. Andrzej Łuczyński wyraźnie podkreśla, że dialog w rodzinie ma służyć budowaniu wspólnoty i odkrywaniu prawdy o sobie samym oraz o drugim człowieku. Pozwala też wchodzić w kontakt z osobą o odmiennych poglądach, „postawa dialogu w małżeństwie i rodzinie stanowi zatem umiejętność wspólnego myślenia z gotowością korygowania samego siebie w świetle tego, co myśli ktoś inny, jest również umiejętnością wysłuchania drugiej strony z gotowością do szczerego udzielenia odpowiedzi”³⁶.

Wracając zatem do podstaw pedagogiki chrześcijańskiej, dialog uczy – jak wyjaśnia Łuczyński – postawy otwarcia, szacunku, wymiany myśli, umiejętności słuchania, współodczuwania, przełamywania egoizmu, wzrastania w duchowej wolności. W rozumieniu pedagogiki chrześcijańskiej dialog jest prawdziwym darem dla rodziny, który wzbogaca każdą osobę, pomnaża jej radość, osłabia napięcia, jednocześnie staje się dla rodziców nośnikiem dobrego wychowania³⁷.

Tym, co niewątpliwie może stanowić trudność w podjęciu i prowadzeniu dialogu w rodzinie, jest podmiotowe traktowanie osoby, z którą jest prowadzony dialog, oraz poszanowanie jej godności. Jak celnie zauważył Adam Solak „wśród warunków zaistnienia dialogu pomiędzy dzieckiem i rodzicami bardzo ważne jest podmiotowe traktowanie dziecka. Czyli przyjęcie przez rodziców faktu, że dziecko to indywidualna osobowość, mająca prawo do własnego zdania, własnych słabości, potknięć, planów, marzeń. Przyjęcie i zaakceptowanie dziecka jako odrębności odłączonej od rodziców i stanowiącej indywidualność

³³ Zob. M. Śnieżyński, *Dialog w rodzinie. Studium...*, dz. cyt., s. 137-140.

³⁴ Zob. tenże, *Dialog w rodzinie*, [w:] *W trosce o ducha rodzinnego w szkole salezjańskiej. Materiały z sympozjum edukacyjnego dla salezjańskich nauczycieli i wychowawców na temat ducha rodzinnego w systemie zapobiegawczym św. Jana Bosko*, Kraków 2006, s. 97.

³⁵ Zob. A. Rynio, *Integralne...*, dz. cyt., s. 210.

³⁶ A. Łuczyński, *Rola pedagogiki chrześcijańskiej...*, dz. cyt., s. 489.

³⁷ Tamże, s. 491.

samą dla siebie, otrzymującą jako dar swoje własne życie i swoją własną tożsamość jest bardzo ważne. Zaakceptowanie tego odłączenia pozwoli dziecku na własne uczucia, na swój własny sposób widzenia rzeczy i na właściwy rozwój, a przede wszystkim, da możliwość prowadzenia dialogu w rodzinie³⁸. W zacytowanym obszernym fragmencie można znaleźć praktyczne wskazówki, które są pomocne do przeprowadzenia dialogu w rodzinie, oraz można znaleźć pouczenie w zakresie znaczenia podmiotowości.

Kolejnym istotnym zagadnieniem w tym zakresie będzie respektowanie godności współdialogującego. Zachowanie reguły, że „godność każdego członka rodziny jako osoby ludzkiej jest taka sama niezależnie od płci i wieku”³⁹, zwłaszcza w sytuacji prowadzenia sporu rodzica z dzieckiem, nie jest zadaniem łatwym. Obserwując otaczającą rzeczywistość, można stwierdzić, że rodzic nader często błędnie interpretuje godność dziecka.

Odwołując się do myśli chrześcijańskiej, warto podkreślić, że wprowadziła ona do życia rodzinnego nowe wartości: 1) równość – ponieważ zakłada, że wszyscy ludzie – co bardzo istotne – w równym stopniu powołani są do zbawienia, a także wszyscy ludzie mają prawa osoby ludzkiej; 2) godność – ponieważ zakłada, że zarówno godność kobiety równa jest godności mężczyzny oraz godność dzieci równa jest godności dorosłym⁴⁰. O tak rozumianej godności powinni pamiętać rodzice prowadzący dialog ze swoimi dziećmi.

Aspekt podmiotowości i godności nie wyczerpuje jednak tematu w całości i chociaż stanowi istotny i ważny wymiar dialogu, to zaledwie czyni wprowadzenie w analizę. Ze względu na ograniczenia objętościowe niniejszego artykułu należy w dużym zarysie stwierdzić, że podmiotowość i godność są istotnymi warunkami do spełnienia, aby dialog mógł być tym, czym został zdefiniowany na początku niniejszego tekstu.

Miłość jako podstawa dialogu

Po analizie literatury z zakresu tematyki dotyczącej dialogu można stwierdzić, że miłość jest podstawą dialogu⁴¹, równocześnie – dialog pozwala

³⁸ A. Solak, *W kręgu dialogu międzypokoleniowego na płaszczyźnie rodzinnej*, [w:] *Dialog pokoleń. Studium interpersonalne*, red. K. Franczak, Warszawa 2007, s. 155-156.

³⁹ L. Dyczewski, *Rodzina*, [w:] *Katolicka Nauka Społeczna. Podstawowe zagadnienia z życia społecznego i politycznego*, red. S. Fel, J. Kupny, Katowice 2007, s. 91.

⁴⁰ Zob. M. Skawińska, *Rodzina...*, dz. cyt., s. 228.

⁴¹ Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris missio*, [w:] *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2009, s. 365.

umacniać miłość w rodzinie⁴². Jest tu zatem pewnego rodzaju zależność. Otóż praktykowanie dialogowania w rodzinie zwiększa miłość i pogłębia więzi, a jednocześnie, aby prowadzić dialog w rodzinie, konieczne jest budowanie go na miłości. Zatem rozważania dotyczące tego tematu muszą być prowadzone równoległe: 1) miłość jako podstawa dialogu; 2) dialog jako wzmacnianie miłości.

W pierwszej kolejności należy wyjaśnić, że koncepcja wychowania chrześcijańskiego zbudowana jest na miłości. Samo „wychowanie chrześcijańskie opiera się na założeniach religii chrześcijańskiej, której ideałem jest miłość Boga i bliźniego”⁴³. To w prostej linii konotuje wniosek, że dialog również musi być budowany na miłości. Posiłkując się normą personalistyczną, dowiadujemy się, że „wobec osoby wychowanka jedynym właściwym odniesieniem się jest miłość”⁴⁴. Dlatego sam „dialog ma wypływać z miłości – uprzejme, życzliwe i serdeczne odnoszenie się oraz odcięcie się od uprzedzeń, niesłusznych sporów, prowokowanych bezowocnych i ostentacyjnych dyskusji”⁴⁵ powinno przyświecać idei prowadzenia dialogu w rodzinie.

Odnosząc się do samej wartości miłości, można ponownie przywołać Jana Pawła II, który wyjaśnia, że „człowiek nie może żyć bez miłości. Człowiek pozostaje dla siebie istotą niezrozumiałą, jego życie jest pozbawione sensu, jeśli nie objawi mu się Miłość, jeśli nie spotka się z Miłością, jeśli jej nie dotknie i nie uczyni w jakiś sposób swoją, jeśli nie znajdzie w niej żywego uczestnictwa”⁴⁶. A jak powyżej było dowiedzione, dialog pozwala na odkrycie prawdy też o sobie samym, a miłość, która jest konieczna w dialogu, ułatwia to zadanie.

Trudno nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że „miłość rodzicielska jest normą i duszą, która nadaje kierunek konkretnej działalności wychowawczej, ubogacając ją owocami miłości, takimi jak: czułość, stałość, usłużność, bezinteresowność i duch ofiary. Na atmosferę rodzinną powinna się składać postawa zaufania, dialogu, zdecydowania oraz poszanowania rodzącej się wolności”⁴⁷.

⁴² Zob. W. Kądziołka, *Dialog...*, dz. cyt., s. 90.

⁴³ R. Jusiak, *Pedagogika społeczna Kościoła Katolickiego*, Lublin 2013, s. 90.

⁴⁴ J. Tarnowski, *Człowiek – Dialog – Wychowanie. Zarys chrześcijańskiej pedagogiki personalno-egzystencjalnej*, „Znak” 1991, nr 436 (9), s. 71.

⁴⁵ R. Łukaszyk, *Dialog...*, dz. cyt., kol. 1261.

⁴⁶ Jan Paweł II, *Redemptor hominis*, [w:] *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2009, s. 17.

⁴⁷ T. Bilicki, *Dziecko i wychowanie w pedagogii Jana Pawła II – na podstawie jego encykliki, adhortacji, wybranych listów i przemówień*, Kraków 2005, s. 77.

Zakończenie

Na zakończenie można przytoczyć myśl Solaka, który stawia tezę, iż dialog „może prawdziwie komunikować ludzi, we wszystkich sytuacjach i wszystkich sprawach, ale tylko wtedy, gdy będzie przepelniony miłością, poszanowaniem godności drugiego człowieka, jego odrębności, nadzieją i wzajemnym zaufaniem”⁴⁸. Zatem dbałość rodziny o dialog to zatroszczenie się o poszanowanie godności, wolności drugiego człowieka, a nade wszystko o dbanie, rozwijanie i budowanie miłości w swoich rodzinach.

Ciekawą refleksję, wartą przytoczenia na zakończenie, podaje Mirosława Gawęcka, która pisze: „brak dialogu w rodzinie wyzwala poczucie zagrożenia, osamotnienia, bezradności, co prowadzi do akceptacji wyrzekania się siebie oraz zanegowania sensu życia”⁴⁹. Dlatego tak ważny jest dialog w rodzinie, aby poprzez dialog czuwać nad rozwojem osobowości dziecka.

Na zakończenie warto dodać, że na rozmowę z dzieckiem często wystarczy tylko chwila czasu, aby poznać problemy bądź dylematy dziecka⁵⁰. Wystarczy kilka pytań i okazanie rodzicielskiej troski podczas rozmowy. Natomiast sam dialog w rodzinie nie powinien być postrzegany jako luksus, ale jako zasada czy wręcz jako codzienna praktyka, która umożliwi szukanie i dojście do prawdy⁵¹.

Chrześcijańska wizja wychowania dostarcza istotnych wskazówek do prowadzenia dialogu w rodzinie. Nie tylko ogranicza się do formułowania zasad, ale przede wszystkim zachęca do jego praktykowania jako źródła szukania prawdy i budowania miłości.

Bibliografia

Bilicki T., *Dziecko i wychowanie w pedagogii Jana Pawła II – na podstawie jego encykliki, adhortacji, wybranych listów i przemówień*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005.

Dyczewski L., *Rodzina*, [w:] *Katolicka Nauka Społeczna. Podstawowe zagadnienia z życia społecznego i politycznego*, red. S. Fel, J. Kupny, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2007, s. 88-107.

Gawęcka M., *Rodzina wiktymologiczna rezultatem braku dialogu*, w: *Dialog pokoleń. Studium interdyscyplinarne*, red. K. Franczak, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2007, s. 173-184.

⁴⁸ A. Solak, *W kręgu dialogu...*, dz. cyt., s. 156.

⁴⁹ M. Gawęcka, *Rodzina...*, dz. cyt., s. 178.

⁵⁰ Zob. W. Kądziołka, *Dialog...*, dz. cyt., s. 90.

⁵¹ Zob. tamże, s. 42.

Jan Paweł II, *Papież do Episkopatu Polski – o tym, co ważne w dialogu – 5.06.1979*; https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan-pawel-ii/podroze/jp2_pielgrzymka1979.html [dostęp: 25.01.2019].

Jan Paweł II, *Redemptor hominis*, [w:] *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Dom Wydawniczy Rafael, Kraków 2009.

Jan Paweł II, *Redemptoris missio*, [w:] *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Dom Wydawniczy Rafael, Kraków 2009.

Jankowska M., *Dialog między rodzeństwem – świadomość pełnienia ról*, [w:] *Dialog w rodzinie – dobre praktyki*, red. B. Parysiewicz, M. Wyżlic, K. Komsta-Tokarzewska, Wydawnictwo KUL, Lublin 2015, s. 33-39.

Jusiak R., *Pedagogika społeczna Kościoła Katolickiego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013.

Kądziółka W., *Dialog źródłem wychowania w rodzinie*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2012.

Kiereś H., *Dialog*, [w:] *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 2, red. A. Maryniarczyk, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2001, s. 569-570.

Łuczynski A., *Rola pedagogiki chrześcijańskiej w kształtowaniu pozytywnego rozumienia małżeństwa i rodziny*, [w:] *Pedagogika chrześcijańska. Tradycja. Współczesność. Nowe wyzwania*, red. J. Michalski, A. Zakrzewska, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, 483-494.

Łukaszyk R., *Dialog*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 3, red. R. Łukaszyk, L. Bienkowski, F. Gryglewicz, TN KUL, Lublin 1995.

Marzec D., *Znaczenie dialogu w wychowaniu*, [w:] *Komunikacja i podmiotowość w relacjach szkolnych*, red. S. Badora, D. Marzec, J. Kosmala, Wydawnictwo WSP, Częstochowa 2001, s. 47-57.

Mastalski J., *Zarys teorii wychowania*, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 2002.

Nagórny J., *Wychowanie do wartości*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012.

Nowak M., *Pedagogika wzorów i pedagogika spotkania w dialogu pokoleń*, [w:] *Dialog pokoleń. Studium interdyscyplinarne*, red. K. Franczak, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2007, s. 76-98.

Pisarzak M., *Mistrz dialogu – Jana Paweł II*; <https://mateusz.pl/mt/mp/Marian-Pisarzak-MIC-Mistrz-dialogu-Jan-Pawel-II.htm> [dostęp: 25.01.2019].

Rynio A., *Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2004.

Skawińska M., *Rodzina w nauczaniu społecznym katolickiego Kościoła, (1878–1968)*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2001.

Solak A., *W kręgu dialogu międzypokoleniowego na płaszczyźnie rodzinnej*, [w:] *Dialog pokoleń. Studium interdyscyplinarne*, red. K. Franczak, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2007, s. 146-160.

Śnieżyński M., *Dialog w rodzinie*, [w:] *W trosce o ducha rodzinnego w szkole salezjańskiej. Materiały z sympozjum edukacyjnego dla salezjańskich nauczycieli i wychowawców na temat ducha rodzinnego w systemie zapobiegawczym św. Jana Bosko*, Wydawnictwo Poligrafa ITS, Kraków 2006, s. 97-119.

Śnieżyński M., *Dialog w rodzinie. Studium teoretyczno-empiryczne*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2014.

Tarnowski J., *Człowiek – Dialog – Wychowanie. Zarys chrześcijańskiej pedagogiki personalno-egzystencjalnej*, „Znak” 1991, nr 436 (9), s. 69-78.

Tarnowski J., *Wychowanie do pokoju z Bogiem i ludźmi*, Księgarnia Św. Wojciecha, Poznań 1984.